

ИЖОД ТУШУНЧАСИ ФАОЛИЯТНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МЕХАНИЗМИ .

Шарофутдинова Раънохон

Аннотация: фаолият жараёни, натижада сифат жиҳатидан янги объектлар ва маънавий қадриятлар яратилиши ёки объектив равишда янгиланиш натижасидир. Ишлаб чиқариш (яъни маҳсулотни) ижодкорлигини ажратиб турадиган асосий мезон - бу унинг натижаларининг ўзига хослиги. Ижодиётда нафақат натижа, балки унинг ўзи ҳам қадрлидир.

Калит сўз: Технология, ижод, ижодкорлик, креативлик, фалсафа, мантиқ илми, математика, психология

Технология фани дастури асосидаги синфдан ташқари машғулотларда бошланғич синф ўқувчиларининг ижодий фаолиятини ривожлантириш масаласига тўхталадиган бўлсак ижодкорлик тушунчаси олимларимизнинг нуқтаи назарида кўпроқ ижодга умумий қобилиятлилик билан алоқадорликда талқин қилинади. Ҳозирги кунда ушбу атама аниқ ечимларни излаб топиш, ностандарт ҳаракатларни амалга оширишга тайёрлик маъносини ифода этади. Психологияда эса креативлик деганда “янги ғоя, ечим, методлар, назариялар ёки қандайдир фаолиятнинг янги маҳсулини ишлаб чиқиш” тушунилади .

Педагогик ва психологик адабиётларда, ижодкорлик категорияси аслида, биринчи томондан, ижодкорлик фаолиятнинг ўзига хос хусусиятидир: унинг махсус тури (ижодий фаолият - санъат, адабиёт, фан, янги босқичга ўтиш, иккинчи томондан эса, муаммо ижоднинг психологик хусусиятлари билан боғлиқ ва шунинг учун қобилият муаммоси билан бирлашади.

Ижод тушунчаси фаолиятни ривожлантириш механизми ҳисобланади, шунингдек, ижоднинг асосий таркибий компонентларини аниқлаш учун уриниш ҳам амалга оширилади. Хусусан, ижодий компонентлар мавжуд (кузатиш, диққатни жамлаш); ақлли (сезгилар, ҳаёл, билимларнинг кенгайиши, мослашувчанлик, мустақиллик, фикрлаш тезлиги ва бошқалар); характеристика (кашфиётларнинг истаклари, фактларга эга бўлиш, ҳайрон бўлиш) .

Шундай қилиб, ижодкорлик моҳияти мураккаб ва қарама-қарши. Аксарият ҳолларда ижодкорлар қуйидагиларга қаратилган: ижод - бу инсоннинг умумий хусусиятидир.

Ижодкорлик - бу ўзгарувчан функцияни амалга оширадиган инсон фаолиятининг шакли. Айниқса, бошланғич синф ўқувчиларининг шахсияти, Л.С.Виготский ижодкорлик ролини қўйидагича таъкидлайди: “Шуни ёдда тутингки, болалар ривожланишида ижодкорлик қобилиятлари нормал ва доимий сунъий йўлдош бўлиб хизмат қилади” .

С.М.Вишняков луғатида ижодийлик, ижодий фаолият сифат жиҳатидан янги маълумот яратадиган, ижтимоий ва тарихий ўзгача бир ажралиб турадиган

фаолият, дея изоҳлаган. Баъзи олимлар нуқтаи назаридан ижодкорлик фан, техника, ишлаб чиқариш, санъат ёки умуман одамлар ҳаётининг маълум бир соҳасидаги янги маълумотларни яратишдир

Ижодкорлик – ушбу фаолият турли ҳолатларида пайдо бўлади. Қизиқиш илҳом, интилиш ва бошқалар ижодкорликнинг инсон онгида энг олий тарзда пайдо бўлишидан тортиб, то намоён бўлишигача жараёни ўз ичига олади. Шахсининг ижодий фаолиятга эҳтиёжи фаолиятда янги, илгари мақсад қилиб қўйилмаган бунёдкорликка интилишини билдиради. Бошланғич синф ўқувчиларидаги ижодий фаолиятнинг ҳар қандай куртаклари таълим-тарбия, фаолиятдан ташқарида камол топа олмайди .

Ижод - фаолият жараёни, натижада сифат жиҳатидан янги объектлар ва маънавий қадриятлар яратилиши ёки объектив равишда янгиланиш натижасидир. Ишлаб чиқариш (яъни маҳсулотни) ижодкорлигини ажратиб турадиган асосий мезон - бу унинг натижаларининг ўзига хослиги. Ижодиётда нафақат натижа, балки унинг ўзи ҳам қадрлидир.

Ижодий фаолият - инсон ёки жамоавий фаолият шакли, илгари мавжуд бўлмаган аммо сифат томонидан янгича қараш тушунилади .

Тасаввур - ақлий таркибий қисмларни қайта ишлаш орқали янги тасвирларни кўриш қобилияти сўнгги тажрибага эга бўлади. Қолаверса, тасаввур - олдинги тажриба ва ғоялар маълумотларни қайта ишлаш орқали янги расмларни (тақдимотларни) яратишда ташкил этувчи ақлий жараёнлардир. Олимларимиздан Ю.Н.Кулюткин бу ҳодисани “қобилият” деб ҳисоблайди. Г.Селье эса тасаввур - ижодкорликни ривожлантириш, ижодий фикрлашни ривожлантириш учун жуда муҳим бўлган руҳий жараён деб ҳисоблайди. Ижодкор инсоннинг хусусиятларидан бири сифатида тасаввур ҳақида гапиради. Унинг фикрига кўра, фикрлаш қобилияти билан ҳаёлий тушунчани бирлаштириш керак .

Фантазия - инсоннинг ўз-ўзидан пайдо бўлишига ёки атайин ҳолатларни яратишга, бу инсоннинг тасвирлар, тақдимотлари, ғояларини ва бошқаришни шакллантириш қобилияти, моделлаштириш, режалаштириш, ижод, ўйин, хотира, фикрлаш каби ақлий жараёнларда муҳим рол ўйнайди, қолаверса, фантазия - инсон ёки одамлар гуруҳи ўз хоҳишларини ифода этадиган, аммо тегишли воқелик эмас. Бундан ташқари, бу ҳолатни импровизация деб аташ мумкин.

Фантазия - бу ёзишни англатади. Бу қобилият инсоннинг ижодий ижросининг шартидир. Фантазия визуал “расм” талаб қилинмаса, иш фаолиятни ёки моделини яратишда ўзини намоён қилади. Масалан, ёзувчи парчали архив манбалари асосида мустаҳкам иш олиб бориши мумкин, уларни ўзларининг иншолари билан тўлдиради. Фантазия техникаси урғу, ўхшашлик ва ёзишни ўз ичига олади.

Сезги ёки ҳис-туйғулар (энг муҳим) - ташқи дунё билан муносабатларда юзага келадиган инсоннинг барқарор ҳиссий тажрибалари. Ҳиссиёт инсонни ривожлантириш, тарбиялашда шаклланади ва ишлаб чиқарилади. Қолаверса, сезги ёки ҳис-туйғу луғатларда - оламдаги нарса ва ҳодисалар айрим хоссаларининг миядаги инъикосидир, деб изоҳланади. Сезги дунёни билишнинг биринчи босқичи ва таркибий қисмидир. Сезгилар асосида ҳиссий билишнинг идрок, тасаввур каби шакллари юзага келади. Сезги физик, физиологик, психологик жараёнларда пайдо бўлади. Физик жараёнда ҳар қандай нарса ва ҳодисалар сезги аъзоларига таъсир этиб, тегишли сезувчи нервнинг чекка учларини қўзғайди.

Т.Н.Ковальчукнинг фикрига кўра ижодкорлик - сифат жиҳатидан янги маълумотлар ва маънавий қадриятларни келтириб чиқарадиган инсон фаолиятининг жараёнидир.

С.Головин томонидан ишлиб чиқилган амалиётчи психолог луғатида ижод – янги қимматли ғояларни ишлаб чиқишнинг психик жараёни, янги моддий ва маънавий аҳамиятга эга неъматларни яратиш тарзида талқин этилган.

Ижодкорлик – индивиднинг ижодкорлик қобилияти – ноодатий фикрларни ўйлаб топиш, анъанавий фикрлаш доирасидан четлашиш, муаммоли масалаларни тезда ҳал этиш қобилиятидир. У янги ғояларни яратишга доимо тайёрлик билан тавсифланади ва қобилият тузилмаси компоненти бўлиб ҳисобланади.

Ўзбекистон Миллий энциклопедиясида ижодкорлик тушунчасига ижодкор иши, ижодкорга хос фаолият; яратувчилик тарзида қисқа таъриф берилган.

Педагогик энциклопедик луғатда “Ижодий фаолият сифат жиҳатдан янгини яратишга доир инсон ёки жамоавий фаолият шакли. Ижодий фаолиятнинг зарурий шarti фикрнинг эгилувчанлиги, танқидийлик, идрок этишнинг яхлитлигида акс этади” , деб изоҳ берилган. Мазкур луғатда “ижод” ва “ижодкорлик” тушунчаларига алоҳида таъриф берилмаган.

Фалсафий, педагогик-психологик адабиётларда “ижодкорлик” оригинал, такрорланмайдиган, ижтимоий-тарихий ноёблик билан ажралиб турувчи фаолият тури сифатида эътироф этилади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёев 2020 йил 6 ноябрь кундаги ПФ-6108-сонли фармонида ижодий-маданий масалалар бўйича тарғиботчиларга ёш авлодни маънан баркамол этиб тарбиялаш, мактаб ўқитувчилари ва фаол ўқувчиларининг ижодий фаолиятдаги ишларини кенг жамоатчиликка етказишга кўмаклашиш, турли хилдаги викториналар, мушоиралар, адабий кечалар, қизиқарли машғулотлар, китобхонлик ва шеърхонлик мусобақаларини ташкил этиш вазифалари юкланади .

Ушбу қонун билан бир вақтда мамлакатимизда ўқувчи шахсини ҳар томонлама ривожлантириш мақсадида чет тиллари бўйича узлуксиз таълим тизимининг давлат таълим стандартлари ва ўқув дастурларини ишлаб чиқиш

тажрибасига асосланган ҳолда, компетенциявий ёндашувга асосланган 18 та умумтаълим фанлари бўйича узлуксиз таълим тизимининг янги давлат таълим стандартлари ва ўқув дастурлари лойиҳалари тайёрланиб, улар ўқувчиларнинг ёш ва психофизиологик хусусиятларига мос, узлуксиз ва узвийлаштирилган, назарий билимларни амалда қўллаш олиш имконини беради. Мантиқий фикрлаш қобилиятини ҳамда ижодий фаолиятни ривожлантириш мақсадида жисмоний тарбия фанидан давлат таълим стандартларига шахматни ўрганиш талаблари сингдирилди.

1-4-синф математика фанига, дастурлашнинг илк тушунчалари киритилгани ўғил-қизларда информатика, ахборот технологиялари фанига оид бошланғич билимларни шакллантиради.

Глобаллашув жараёнларининг жадаллашуви ўқув дастурларимизни тубдан қайта кўриб чиқишни, кенг билимга эга бўлган, мантиқий фикрлай оладиган ёшларни вояга етказишга хизмат қиладиган, такомиллашган меъёрий ҳужжатлар, ўқув-методик мажмуаларни яратишимизни тақозо этмоқда. Бугунги кундаги энг асосий вазифамиз, бошланғич синф ўқитувчисини янги давлат таълим стандарти асосида болаларнинг мантиқий фикр, тафаккур қила олиш, ақлий ривожланиши, дунёқарашини, коммуникатив қобилияти, саводхонлиги ва ўз-ўзини англаш салоҳиятини шакллантиришга, эркин фикрлай олиш, ўзгалар фикрини англаш, ўз фикрини оғзаки ва ёзма равишда раво баён қила олиш кўникмаларини эгаллашлари учун қулай шарт-шароитларни таъминлашимиз лозим. Бугун бошланғич синфлар дарс жараёнининг турли - туманлигини, ранг - баранглигини таъминлаш мақсадида илғор педагогик ва инновацион технологияларини кенг жорий этиш, инновацион ўқув-методик қўлланмаларни яратиш ва татбиқ қилиш давр талабидир. Бошланғич синф ўқитувчиси дарс жараёнида ўқувчиларнинг бир қолипга тушиб қолмаслиги учун илғор педагогик ва ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий этиш билан бирга, мультимедиали ишланмалардан самарали фойдаланган ҳолда ўқитишнинг ўйинли шакллари ва медиатеكنولوجياларини қўллаш имконини эгаллагани билан ўзининг компетентлигини намоён қила олади.

Хусусан, болаларнинг ижодий фаолиятини ривожлантириш замонавий жамиятнинг асосий қадриятларидан бири ва таълимнинг устувор вазифаларидан бири ҳисобланади. Бироқ, муаммо шундаки, тадқиқотимизда ўрганиш жараёнида шу нарса кузатилдики, болаларнинг билимлари ва қобилиятлари ўсиб боради, болаларнинг билим мотивацияси ва ижодий фаолияти эса пасаяди. Бизнинг фикримизча, бунинг сабаби ўқитувчиларнинг ижодий қобилиятларни ривожлантиришнинг психологик механизмлари, ўқувчилар билан ўзаро муносабатларнинг авторитар усули, таълимнинг репродуктив шакллари устунлиги ва баҳолаш тизимини етарли даражада тушунмасликларида.

Шуни алоҳида таъкидлаш зарурки, кадрлар тайёрлаш миллий дастури (янги таҳрири) асосида умумий ўрта таълимнинг, шу жумладан, бошланғич таълимнинг мазмуни янгиланди, бошланғич таълим давлат стандарти ва янги ўқув дастурлари ишлаб чиқилиб, босқичма-босқич таълим жараёнига жорий этилди. Давлат таълим стандартлари ва янги ўқув дастурлари асосида дарсликларнинг янги авлоди яратилди. Ўқувчиларни замонавий дарсликлар билан тўлиқ таъминлашга эришилди. Бинобарин, бугунги кунда бошланғич таълимда ҳар томонлама ёшларни қўллаб-қуватлаш ўз ижодий ва интеллектуал салоҳиятини рўёбга чиқариш, таълим жараёнига замонавий ахборот коммуникация ва педагогик технологияларни, электрон дарсликлар, мультимедиа воситаларини кенг жорий этиш орқали ўқитиш сифатини тубдан яхшилаш самарали тизимини янада ривожлантириш кўзда тутилганлиги долзарб вазифаларимиздан биридир.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТ:

109. Oljayevna, O., & Shavkatovna, S. (2020). The Development of Logical Thinking of Primary School Students in Mathematics. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 8(2), 235-239.

110. Uljaevna, U. F., & Shavkatovna, S. R. (2021). Development and education of preschool children. *Academicia: an international multidisciplinary research journal*, 11(2), 326-329.

111. Shavkatovna, S. R. N. (2021). Methodical Support Of Development Of Creative Activity Of Primary School Students. *Conferencea*, 74-76.

112. Shavkatovna, S. R. (2021). Developing Critical Thinking In Primary School Students. *Conferencea*, 97-102.

113. Shavkatovna, S. R. (2021). Methodological Support for The Development of Primary School Students' Creative Activities. *Texas Journal of Multidisciplinary Studies*, 2, 121-123.

114. Ra'noxon, S. (2022). BOSHLANG'ICH MAKTAB O'QUVCHILARIDA MATEMATIKAGA MUNOSABAT. *IJTIMOY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI*, 2(11), 203-207.

115. Shavkatovna, S. R. (2021). Improvement of methodological pedagogical skills of developing creative activity of primary school students. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(10), 289-292.

116. Шарофутдинова, Р., & Абдуллаева, С. (2022). ФИКРЛАШ ҚОБИЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА МЕНТАЛ АРИФМЕТИКА. *IJTIMOY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI*, 2(11), 235-239.

117. Maxamadaliyevna, Y. D., Oljayevna, O. F., Qizi, T. D. T., Shavkatovna, S. R. N., & Anvarovna, A. O. (2020). Pedagogical Features Of Mental Development Of Preschool Children. *Solid State Technology*, 63(6), 14221-14225.

118. Shavkatovna, S. R., & Gulbahor, R. (2021). THE IMPORTANCE OF MENTAL ARITHMETIC IN MENTAL DEVELOPMENT IN CHILDREN. *Conferencea*, 68-70.
119. Maxamadaliyevna, Y. D. O „Ijayevna, ORF (2020). Tursunova Dilnavoz To „Iqin qizi, Sharofutdinova Ra“ noxon Shavkatovna, Ashurova Oygul Anvarovna. Pedagogical features of mental development of preschool children. *Solid State Technology*, 63(6).
120. Mahpuza, A., Rahmatjonzoda, A., & Zilola, X. (2022). ATTITUDE TO MATHEMATICS IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS. *European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies*, 2(11), 208-212.
121. Mirzaxolmatovna, X. Z., Nematovna, R. S., & Shavkatovna, S. R. (2022). FORMS OF THINKING IN THE PROCESS OF STUDYING MATHEMATICS. *European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies*, 2(12), 259-263.
122. Maxamadaliyevna, Y. D., & O'Ijayevna, O. R. F. (2020). Tursunova Dilnavoz To 'Iqin qizi, Sharofutdinova Ra'noxon Shavkatovna, Ashurova Oygul Anvarovna. Pedagogical features of mental development of preschool children. *Solid State Technology*, 63(6).
123. Ra'noxon, S., Mahpuza, A., & Rahmatjonzoda, A. (2022). THEORETICAL FOUNDATIONS FOR THE DEVELOPMENT OF LOGICAL THINKING WITH THE HELP OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(11), 881-885.
124. Mahpuza, A., & Rahmatjonzoda, A. (2022). THE USE OF MODERN PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN MATHEMATICS LESSONS IN ELEMENTARY SCHOOL. *European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies*, 2(11), 213-217.
125. Shavkatovna, S. R. N. (2022). THE ROLE OF FOREIGN EXPERIENCES IN THE DEVELOPMENT OF CREATIVE ACTIVITY IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS. *American Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 10, 128-133.
126. Шарофутдинова, Р. Ш. (2022). БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИДА ИЖОДИЙ ФАОЛИЯТНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МОДЕЛИ. *Central Asian Academic Journal of Scientific Research*, 2(3), 149-158.
127. Shavkatovna, S. R. (2023). DEVELOPMENT OF CREATIVE ACTIVITY OF ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS AS A SOCIO-PEDAGOGICAL NECESSITY. *Open Access Repository*, 4(03), 51-59.
128. Aminova, F., Ahlimirzayev, A., & Sharofiddinova, R. (2023). USING THE PRINCIPLE OF INTERDISCIPLINARY RELATIONSHIP IN STUDYING DIFFERENTIAL EQUATIONS IN SPECIALIZED SCHOOLS AND ACADEMIC LYCEUMS.
129. Iqboljon, S. (2022). Boshlang'ich Sinf O'quv Jarayonida Axborot Texnologiyalaridan Foydalanish. *Ijodkor O'qituvchi*, 2(20), 137-140.

130. Iqboljon, S. (2022). KOMPYUTER YORDAMIDA DARSLARNI TASHKIL ETISH. O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI, 1(9), 246-249.

131. Sharofutdinov, I. (2023). DEVELOPMENT OF ACMEOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE EDUCATORS IN THE CONDITIONS OF INFORMING EDUCATION. *International Bulletin of Applied Science and Technology*, 3(5), 424-429.

132. Sharofutdinov, I. (2023). THE ACTUAL STATUS OF THE METHODOLOGY OF DEVELOPING ACMEOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE EDUCATORS IN THE CONDITIONS OF INFORMING EDUCATION. *Академические исследования в современной науке*, 2(12), 206-213.

133. Sharofutdinov, I. (2023). BO 'LAJAK PEDAGOGLARNING AKMEOLOGIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH METODIKASINING AMALIYOTDA QOLLASH. *Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования*, 2(7), 54-58.

134. Sharofutdinov, I. (2023). PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK FANLARNING BO 'LAJAK PEDAGOGLARNING AKMEOLOGIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDAGI O 'RNI. *Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования*, 2(6), 17-24.

135. Sharofutdinov, I. (2023). TA'LIMNI AXBOROTLASHTIRISH SHAROITIDA BO 'LAJAK PEDAGOGLARNING AKMEOLOGIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH MEKANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISHNING PEDAGOGIK TIZIMI. *Инновационные исследования в современном мире: теория и практика*, 2(14), 13-19.

136. Sharofutdinov, I. (2023). TA'LIMNI AXBOROTLASHTIRISH SHAROITIDA BO 'LAJAK PEDAGOGLARNING AKMEOLOGIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH MODELI. *Наука и технология в современном мире*, 2(13), 77-84.

137. Sharofutdinov, I. (2023). STRUCTURE AND COMPONENTS OF THE DEVELOPMENT OF ACMEOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE EDUCATORS IN THE CONDITIONS OF EDUCATION INFORMATION. *International Bulletin of Applied Science and Technology*, 3(4), 574-580.

138. Sharofutdinov, I. (2023). FORMS OF SELF-DEVELOPMENT IN FUTURE PEDAGOGUES BASED ON THE ACMEOLOGICAL APPROACH IN THE PROCESS OF INFORMATIZATION OF EDUCATION. *Science and innovation*, 2(B3), 5-8.

139. Usmonjon o'g'li, S. I. (2022). TA'LIM TIZIMIDA RAQAMLI TEXNALOGIYA. *INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION*, 1(12), 120-128.

140. Vosiljonov, A. (2022). Basic theoretical principles of corpus linguistics. *Academia Globe: Inderscience Research*, 3(2), 1-3.

141. Vosiljonov, A. (2022). LINGVISTIK TADQIQOTLARDA KORPUS O 'RGANISH OBYEKTI SIFATIDA. *IJTIMOY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIY JURNALI*, 2(11), 176-182.

142. Vosiljonov, A. (2022). PRAGMALINGVISTIKA VA UNING TAHLILIIY SHAKLLANISH TARIXI. *Science and innovation*, 1(B8), 99-105.

143. Vosiljonov, A. (2022). PRAGMALINGUISTICS AND THE HISTORY OF ITS ANALYTICAL DEVELOPMENT. *Science and Innovation*, 1(8), 99-105.

144. Vosiljonov, A., & Isaqova, X. (2023). EFFECTIVENESS OF MOTHER TONGUE EDUCATION IN THE PRIMARY GRADES. *International journal of advanced research in education, technology and management*, 2(2).